

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 29 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 21 - 07 - 57, 628 - 90 - 17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29 - 40 - 89

BS/44/37/95

STOSUNEK SPOŁECZEŃSTWA DO TRANSPLANTACJI NARZĄDÓW

Komunikat z badań

WARSZAWA, LUTY '95

UWAGA: Przedruk materiałów CBOS w całości lub w części oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone wyłącznie z podaniem źródła.

- ◆ Ponad cztery piąte Polaków (83%) akceptuje przeszczepianie narządów pobranych od osób zmarłych. Jednak tylko dwie trzecie (67%) deklaruje, że zgodziłoby się, by po śmierci pobrano im narządy w celu przeszczepienia, a jeszcze mniej (58%) wyraziłoby taką zgodę w przypadku śmierci osoby bliskiej. Podobne odsetki uzyskano w badaniach w innych krajach.
- ◆ Najczęstszą przyczyną niewyrażania zgody na pobieranie narządów jest niechęć do naruszenia integralności ciała po śmierci. Często jest także argument niezgodności z religią. Prawie co piąty respondent (18%) sądzi, że przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią katolicką, a drugie tyle nie ma zdania na ten temat. W odniesieniu do osób bliskich natomiast dominuje przekonanie, że w tej sprawie każdy powinien decydować sam, jeszcze za życia.
- ◆ Większość ankietowanych uważa (79%), że ofiarowanie narządów do przeszczepów jest aktem altruizmu wobec innych; większość też nie podziela opinii, że transplantacje są tylko niepotrzebnym eksperymentem medycznym (78%) i nie sądzi, by pobieranie narządów było przejawem braku poszanowania osób zmarłych (66%). Stosunkowo rzadko jednak rozmawia się na ten temat w gronie rodziny i osób bliskich.
- ◆ Postawy wobec transplantacji i pobierania narządów od osób zmarłych różnicuje przede wszystkim poziom wykształcenia, wiek i tradycjonalizm przekonań, powiązany z miejscem zamieszkania i częstością uczestnictwa w praktykach religijnych.
- ◆ Spośród możliwych regulacji prawnych pobierania narządów od osób zmarłych Polacy najczęściej wybierają wyrażanie pisemnej zgody za życia (40%), znacznie mniej zwolenników ma zgoda domniemana, tzn. brak sprzeciwu na pobranie narządów po śmierci (19%) oraz pobieranie narządów jedynie za zgodą rodziny (17%).

*Człowiek, wyrażając zgodę na pobranie narządów
po swoim zgonie, wykazuje świadectwo miłości
chrześcijańskiej, która daje życie innym*

Papież Jan Paweł II

Przeszczepianie narządów jest przyjętym obecnie w medycynie sposobem leczenia. Nieraz bywa ono jedynym ratunkiem dla chorego, jeśli zawiodły wszystkie inne metody.

Problemy natury medycznej i organizacyjnej, mające związek z przeszczepami, zostały w zasadzie rozwiązane. Otwarte pozostały natomiast kwestie społecznej akceptacji tego typu leczenia, oporów psychicznych, jakie ono budzi oraz regulacji prawnych i etycznych, określających warunki dopuszczalności przeszczepów i pobierania w tym celu narządów od osób zmarłych.

Zarówno w Polsce, jak i w innych krajach, w których dokonuje się transplantacji, poważnym problemem jest zbyt mała liczba pozyskiwanych narządów w stosunku do rosnącej liczby chorych oczekujących na przeszczep. Przyczynami tego stanu rzeczy mogą być, z jednej strony, niewiedza członków społeczeństwa o potrzebach i możliwościach, jakie istnieją w tym zakresie oraz niewiara w skuteczność przeszczepów, a z drugiej - niechęć do ofiarowywania narządów, tzn. do wyrażania zgody na ich pobranie po śmierci własnej lub członków rodziny. Powody niechęci mogą być różnego rodzaju, np. przeżycia psychiczne związane ze śmiercią bliskiej osoby, przekonanie, że pobranie narządów oznacza brak poszanowania zwłok albo że jest to niezgodne z wyznawaną wiarą.

Badania opinii prowadzone w różnych krajach wykazują, że ogólnie pozytywne nastawienie wobec transplantacji jako metody leczenia nie zawsze idzie w parze z wyrażeniem zgody na oddanie narządów do przeszczepu w przypadku śmierci własnej lub członka rodziny.

Obecnie skierowany został do Sejmu RP projekt ustawy o przeszczepianiu narządów. Ogólne podstawy prawne transplantacji zostały wprawdzie określone w Ustawie o zakładach opieki zdrowotnej, która obowiązuje od stycznia 1992 roku, ale brakuje nadal przepisów regulujących wiele istotnych spraw, co stwarza trudności dotyczące pobierania narządów od osób zmarłych.

Poznanie poglądów społeczeństwa polskiego na temat przeszczepów oraz pobierania narządów od osób zmarłych i różnych możliwości prawnego uregulowania tych kwestii jest istotne nie tylko ze względu na treść przygotowywanej ustawy, ale i rozwój tej metody leczenia. Zarysowane tu problemy były przedmiotem sondażu CBOS¹.

Czy akceptujemy przeszczepy?

Tak sformułowane pytanie może się wydać retoryczne, rozwój medycyny spowodował bowiem ogromny wzrost skuteczności przeszczepów, budząc nadzieję na uratowanie życia i powrót do zdrowia tysięcy ludzi, a transplantacje narządów stały się uznaną praktyką. Jednak nie wszyscy, jak wspomniano, to akceptują, nie są też skłonni do wyrażania zgody na pobranie narządów do przeszczepów.

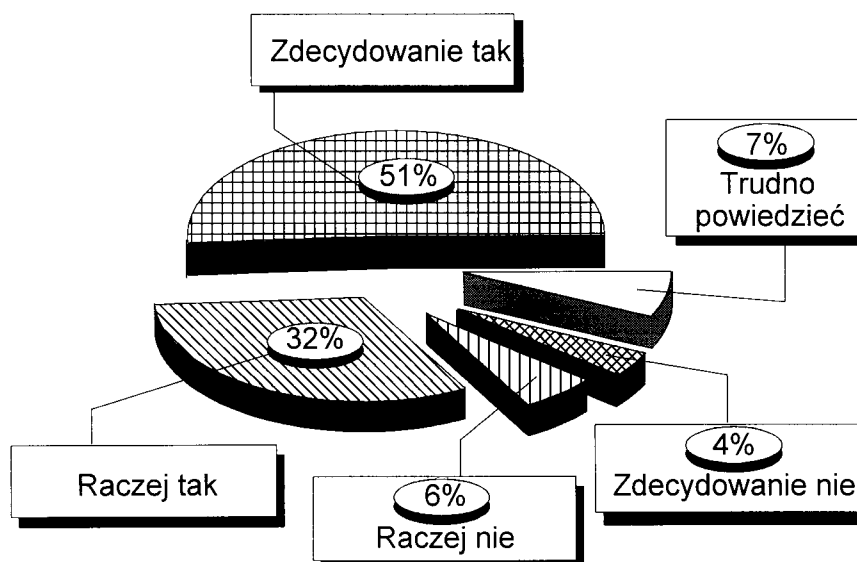
Zdecydowana większość (ponad cztery piąte) dorosłych Polaków uważa za słuszne przeszczepianie narządów pobranych od osób zmarłych (rys. 1). W USA, gdzie transplantacji dokonuje się od dawna i na znacznie większą skalę niż w Polsce, odsetek Amerykanów akceptujących ofiarowywanie narządów do przeszczepów jest porównywalny (85%)². Bardzo wysokie odsetki popierających donację narządów (90%) odnotowano także we wcześniejszych badaniach w Kanadzie i w Wielkiej Brytanii³.

¹ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (55) zrealizowano w dniach 2-6 grudnia '94 na 1164-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

² *The American Public's Attitudes toward Organ Donation and Transplantation*, The Gallup Organization, Inc., February 1993. Dodajmy, że przeciwnych było 6%, a 9% nie miało zdania.

³ Por. Evers S. et al. *Public awareness of organ donation*, „Canadian Medical Association Journal”, vol.138, February 1, 1988; Wakeford R.E., Stepney R. *Obstacles to organ donation*, „British Journal of Surgery”, vol. 76, May, 1989.

RYS. 1. CZY UWAŻA PAN(I) ZA SŁUSZNE PRZESZCZEPIANIE NARZĄDÓW POBRANYCH OD OSÓB ZMARŁYCH, ABY PRZYWRACAĆ ZDROWIE LUB RATOWAĆ ŻYCIE INNYCH OSÓB?

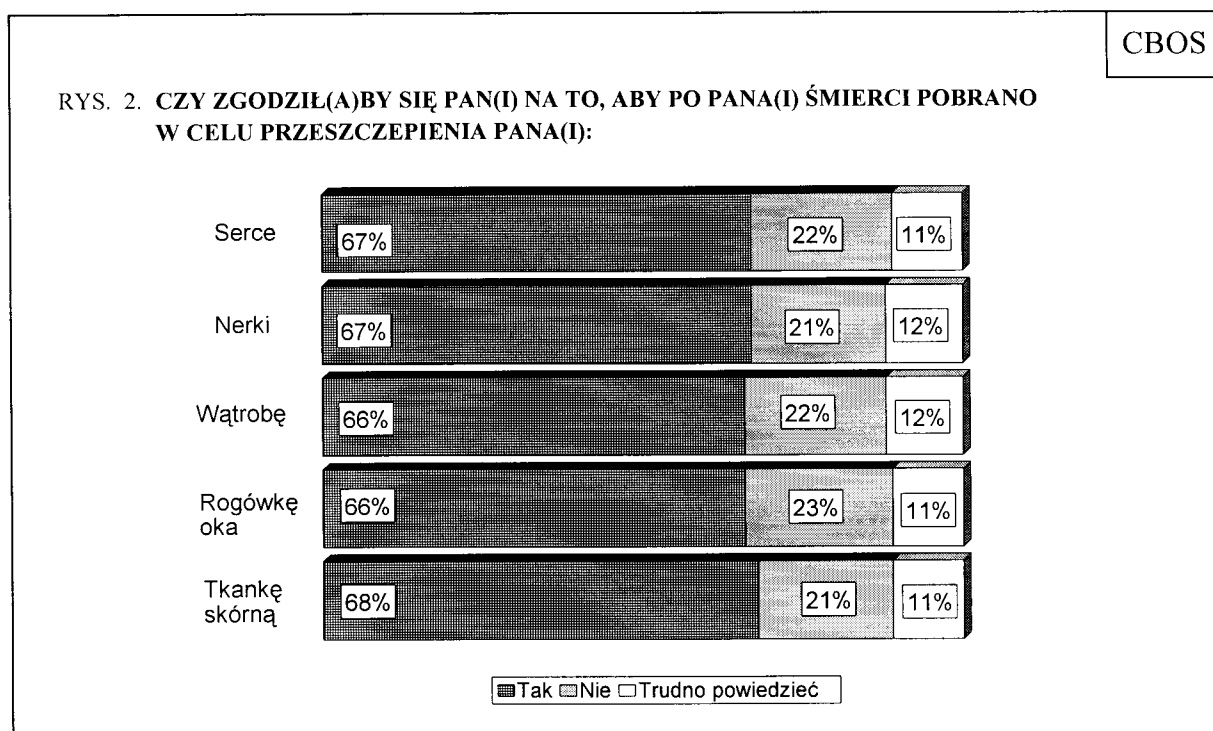

Powyższe dane świadczą o tym, że transplantacja nie jest w Polsce czymś nieznanym, a badani mają wyrobione poglądy na jej temat.

Akceptacja przeszczepów najbardziej wiąże się z wykształceniem badanych - im ono wyższe, tym jest częstsza (por. tabele aneksowe). Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia spada też odsetek osób, które nie mają zdania w tej sprawie. Wśród ankietowanych z wykształceniem wyższym nie ma nikogo, kto nie miałby ściśle określonego poglądu, przy czym aż 83% wypowiada się zdecydowanie pozytywnie, gdy wśród badanych z wykształceniem podstawowym - tylko 37%. Wśród respondentów młodych i w średnim wieku (do 54 lat) akceptacja jest częstsza niż wśród starszych (powyżej 65 roku życia). Przeszczepianie narządów częściej uważają za słuszne mieszkańcy miast (szczególnie największych - ponad 500 tys. ludności) niż wsi, a także mężczyźni niż kobiety. Widoczne są też pewne zróżnicowania regionalne (por. tabele aneksowe). Religijność (mierzona częstością praktyk) nie sprzyja aprobowaniu przeszczepów. Brakiem aprobaty wyróżniają się rolnicy i robotnicy niewykwalifikowani, renciści i emeryci, gospodynie domowe i bezrobotni.

Zgoda na oddanie narządów po własnej śmierci

Ogólna akceptacja transplantacji nie zawsze wiąże się z gotowością wyrażenia zgody na to, by po śmierci pobrano narządy w celu przeszczepienia innym. Odsetki osób, które wyraziłyby taką zgodę są wyraźnie niższe niż akceptujących przeszczepy w ogóle (rys. 2), choć związek między postawami badanych w obu tych sprawach jest silny (współczynniki V Cramera w granicach .42-.44). Wśród badanych aprobujących transplantacje 77-78% wyraziłoby także zgodę na pobranie ich narządów po śmierci. Natomiast spośród tych, którzy w ogóle nie aprobują przeszczepiania narządów, 6-7% zgodziłoby się na pobranie narządów po ich śmierci, a w przypadku tkanki skórnej - nawet 12%.

Zgoda na pobranie narządów obejmuje na ogół wszystkie wymienione w kwestionariuszu - nie ma istotnych różnic w częstości wyrażania aprobaty. Większość badanych, jak wynika z analizy danych, skłonna byłaby wyrazić zgodę na pobranie wszystkich wymienionych narządów (65%) albo żadnego (31% - w tym ci, którzy nie mają zdania)⁴.

⁴ Współczynniki korelacji r Pearsona między odpowiedziami dotyczącymi poszczególnych narządów są bardzo wysokie (w granicach 0.93 - 0.97).

W badaniach przeprowadzonych wcześniej w innych krajach odnotowywano pewne różnice, jeśli chodzi o poszczególne narządy⁵. W początkowym okresie rozwoju transplantacji wątpliwości i opory budziło zwłaszcza przeszczepianie serca. Obecnie, jak się wydaje, znacznie one zmalały, a sukcesy transplantacji serca sprzyjają akceptacji tej metody leczenia. Należy także zauważyć, że odsetki osób, które zgodziłyby się na pobranie po ich śmierci narządów, są w Polsce podobne jak w innych krajach (w badaniach przeprowadzonych w końcu lat osiemdziesiątych w Szwecji⁶ 66% badanych twierdziło, że ofiarowałoby po śmierci swoje narządy do przeszczepów, w Belgii⁷ - 57% (badania z roku 1991), w cytowanych już najnowszych amerykańskich badaniach Gallupa - 69%).

Wśród przyczyn niewyrażenia zgody na pobranie narządów (por. tab. 1) najczęstsza jest niechęć do naruszania ciała po śmierci i jego okaleczania - wyraża ją w sumie prawie jedna trzecia badanych (29%), którzy nie zgodziliby się na pobranie ich narządów⁸. Znaczny odsetek wypowiedzi ma w tym wypadku wyraźne odniesienia do przekonań religijnych badanych (8%); ponadto 5% ankietowanych stwierdziło wprost, że pobieranie narządów jest sprzeczne z religią czy wiarą. Przypuszczalnie także duży odsetek respondentów (17%) nie podających konkretnego powodu braku zgody (lub podających inne motywy, np. brak poszanowania dla zwłok) może żywić takie przekonanie. Kościół katolicki jest pozytywnie nastawiony do przeszczepów narządów pobranych ze zwłok, a dar taki uważa za chwalebny formę altruizmu w stosunku do bliźniego. Jednak pozytywny stosunek zawarty w nauczaniu Kościoła nie znajduje odzwierciedlenia w bardzo tradycyjnych postawach i wyobrażeniach wielu wiernych.

⁵ Brak różnic w odniesieniu do serca, nerek i innych narządów odnotowano także we wspomnianych badaniach kanadyjskich; por. Evers et al, *op. cit.* W przytaczanych badaniach brytyjskich (Wakeford, Stepney) różnice były niewielkie. W badaniach amerykańskich z lat osiemdziesiątych częściej godzono się na oddanie nerki niż innych narządów (różnice rzędu 4-5%), a rzadziej - skóry. Por. Manninen D.L., Evans R.W., *Public Attitudes and Behavior Regarding Organ Donation*, JAMA, vol. 253, No. 21, 1985.

⁶ Por. Gäbel H., Ahonen J. et. al., *Cadaveric Organ Donation in Scandinavia, 1992*, „Transplantation Proceedings”, vol. 26, No 3, June 1994. Patrz także Sanner M., *A Comparison of Public Attitudes Toward Autopsy, Organ Donation, and Anatomic Dissection*, JAMA, vol.271, No. 4, 1994.

⁷ Por. *A Belgian survey on attitudes about organ donation*, ETCO Newsletter, vol. 11 (1), 1993.

⁸ Jak wynika z badań przeprowadzonych we Włoszech, niechęć do naruszenia integralności ciała jest najczęściej podawanym przez rodzinę motywem odmowy zgody na pobranie narządów. Mogą się za nim kryć inne, nieświadomiane motywy. Por. La Spina F. et al., *Donor Families' Attitude Toward Organ Donation*, „Transplantation Proceedings”, vol. 25, No. 1, 1993.

Przekonania religijne i niechęć do naruszenia ciała należą do najczęstszych motywów niewyrażania zgody na pobranie narządów także w innych krajach, obok - w naszych badaniach wymienionych przez niewielu respondentów - nieprzyjemnych uczuć i doznań z tym związanych oraz podejrzliwości w stosunku do procedury postępowania w przypadku przeszczepów⁹.

Sporo badanych, którzy nie wyraziliby zgody na pobranie narządów po ich śmierci, nie ma sprecyzowanego zdania w tej kwestii¹⁰. Natomiast obawy związane z możliwością nadużyć żywi niewielki odsetek ankietowanych, choć co pewien czas pojawiają się sensacyjne publikacje na ten temat.

Takie czynniki, jak wykształcenie i powiązane z nim przynależność zawodowa, dochody, warunki materialne oraz miejsce zamieszkania (im większa miejscowość, tym częstsza zgoda), częstość praktyk religijnych i wiek, które różnicowały postawy badanych wobec przeszczepów w ogóle, wpływają także na wyrażenie zgody na pobranie narządów po śmierci. Płeć nie różnicuje częstości wyrażania zgody w odniesieniu do poszczególnych narządów¹¹.

W badaniach prowadzonych w innych krajach również wykształcenie, dochody, wiek i tradycjonalizm różnicują postawy wobec donacji własnych narządów¹². Nie znaczy to, że edukacja społeczeństwa, pokonywanie tradycyjnych uprzedzeń czy też popularyzowanie informacji na temat przeszczepów wpłynęłoby automatycznie na zwiększenie liczby osób gotowych ofiarować swoje narządy po śmierci. Rozbieżności między akceptacją transplantacji a gotowością wyrażenia zgody na pobranie narządów tkwią w słabo zbadanych mechanizmach psychologicznych, związanych ze stosunkiem do własnego ciała i śmierci.

⁹ Por. Sanner M., *Attitudes toward organ donation and transplantation*, „Social Sciences and Medicine” vol. 38, No 8, 1994; por. też Wakeford i Stepney, *op. cit.*, jeśli chodzi o podejrzliwość w stosunku do procedury pobierania narządów.

¹⁰ W badaniach Gallupa - aż 47%. Przyczyny medyczne wskazało 13%, a podeszły wiek - 10%, w sumie więcej niż w Polsce. Natomiast o niechęci do naruszenia ciała wspomniało tylko 10% tych, którzy nie chcą, by pobrano narządy po ich śmierci, a względy religijne wskazało 5%.

¹¹ Szczegółowe dane dotyczące zgody na pobranie serca i nerek przedstawiono w tabelach aneksowych. Dane odnośnie do pozostałych narządów są niemal identyczne, jak w przypadku nerek.

¹²Por. Sanner, *op.cit.*

Tabela 1

w procentach

Dlaczego nie zgodził(a)by się Pan(i) na to, aby po Pana(i) śmierci pobrano narządy w celu przeszczepienia?(Rodzaje odpowiedzi respondentów, którzy choć raz odpowiedzieli "nie" lub "trudno powiedzieć" w odniesieniu do któregoś z narządów wymienionych w kwestionariuszu)	Odpowiedzi respondentów
N=407	
♦ Odpowiedzi nie podające motywu , np. nie chcę, nie zgadzam się; taka jest moja wola, przekonanie, to moja sprawa itp. bez bliższych wyjaśnień (część respondentów - 2.7% - gotowa byłaby uczynić wyjątek, gdyby chodziło o ich dziecko czy kogoś bliskiego)	16.8
♦ Moje narządy nie nadają się do przeszczepienia - jestem stary(a), chory(a) itp.	15.6
♦ Niezgoda na naruszanie ciała po śmierci : nie chcę, nie powinno się, nie należy itp. naruszać ciała po śmierci - ciąć, kroić itp.	17.0
♦ Niezgoda na naruszenie ciała z odniesieniem do kwestii wiary : ciało powinno być pochowane w całości - jak Bóg mnie stworzył; wszystko swoje przed Bogiem, zmartwychwstać w całości itp.	8.4
♦ Jest to sprzeczne z religią : sprzeczne z wiarą, przekonaniami religijnymi (ogólnie)	4.9
♦ Narusza zasady moralne : jest to niehumanitarne, niezgodne z sumieniem, sprzeczne z etyką, nie wolno itp. (ogólnie)	5.5
♦ Brak poszanowania zwłok : brak szacunku dla ciała po śmierci, naruszenie godności itp.	2.0
♦ Ogólnikowa niechęć, odraza : to nieprzyjemne, okropne, mało sympatyczne itp.	1.5
♦ Obawy przed zeszczeniem po śmierci, względy estetyczne	1.9
♦ Obawy przed pobraniem narządów zanim człowiek umrze i nadużyciami : manipulacją, handlem itp.	2.6
♦ Niechęć do przeszczepów jako eksperymentów lub jako czegoś nienaturalnego , np. nie należy życia sztucznie przedłużać, człowiek i tak umrze itp.	1.5
♦ Nieskuteczność przeszczepów : przeszczepy nie pomagają - to nie ma sensu itp.	1.7
♦ Inne motywy niezgody, sprzeciwu (różne)	4.2
♦ Brak określonej opinii z powodu niezastanawiania się nad tym lub trudności jej powzięcia , np. nie zastanawiałam się, jest to sprawa, którą trzeba przemyśleć, przedyskutować; jestem zbyt młody(a), by się nad tym zastanawiać, by myśleć o śmierci; trudno powiedzieć	16.4

Zgoda na pobranie narządów osób bliskich po ich śmierci

Brak zgody członków rodziny osoby zmarłej na pobranie narządów jest jednym z najistotniejszych czynników ograniczających liczbę przeprowadzanych zabiegów przeszczepiania (zarówno w Polsce, jak i w innych krajach) i to niezależnie od tego, czy zgoda taka jest formalnie wymagana czy nie (lekarze na ogół nie działają bez akceptacji rodziny, nawet wtedy, gdy jej zgoda nie była warunkiem formalnym). Większość respondentów uważa, że wyraziłaby zgodę na pobranie (w rzeczywistości - jak wynika z relacji lekarzy - o nią trudno).

Odsetki badanych wyrażających zgodę na pobranie narządów od bliskiej osoby są jednak wyraźnie niższe niż wówczas, gdy chodziło o nich samych (por. tab. 2).

Tabela 2

w procentach

Czy w przypadku śmierci bliskiej osoby zgodził(a)by się Pan(i) na pobranie od niej w celu przeszczepienia osobie chorej:	Wskazania respondentów:		
	tak	nie	trudno powiedzieć
- serca	58	26	16
- nerek	56	27	17
- wątroby	57	26	17
- rogówki oka	57	27	16
- tkanki skórnej	58	26	16

Gotowość wyrażenia zgody deklarowały podobne odsetki respondentów w Belgii (57%) i Danii (57-64% - zależnie od narządu), wyższe - w Norwegii (71%); w Stanach Zjednoczonych w latach osiemdziesiątych - tylko 52%¹³.

¹³Por. Gäbel H. et al, *op. cit.*; *A Belgian Survey...*; Manninen, Evans, *op. cit.*

Opinie ankietowanych odnoszące się do poszczególnych narządów nie różnią się¹⁴ - podobnie jak wówczas, gdy chodziło o nich samych. W większości byłiby oni gotowi wyrazić zgodę na pobranie wszystkich wymienionych narządów (55%) albo w ogóle się nie zgodzić (41%). Ogólna aprobata przeszczepów sprzyja wprawdzie gotowości wyrażenia zgody na pobranie narządów osób bliskich po ich śmierci, ale w mniejszym stopniu niż wtedy, gdy chodziło o deklaracje respondentów dotyczące ich narządów. Wśród aprobujących przeszczepy dwie trzecie badanych zgadza się na pobranie narządów od osób bliskich, natomiast wśród nie aprobujących zgadza się 7-8%; nieco wyższe odsetki są, jak poprzednio, jedynie w odniesieniu do tkanki skórnej¹⁵. Brak akceptacji przeszczepów w ogóle może więc czasem współwystępować ze zgodą na pobranie narządów.

Jednakże rola czynników, które różnicowały opinie badanych, gdy chodziło o nich samych, jest znacznie mniejsza. Widoczne są już tylko różnice między respondentami z wykształceniem podstawowym i wyższym niż podstawowe, mieszkańcami wsi i miast (niezależnie od ich wielkości). Nie ma wyraźnego związku z dochodami - jedynie dobre warunki materialne częściej wiążą się ze zgodą na pobranie narządów. Tylko wśród rolników oraz emerytów i rencistów mniejsze są odsetki osób, które wyraziłyby zgodę. Natomiast w podobny sposób opinie badanych różnicuje częstość praktyk religijnych (bardziej religijni częściej nie zgodziliby się) oraz wiek. Nieco częściej wyraziliby zgodę mężczyźni.

Wśród motywów braku zgody na pobranie narządów po śmierci osoby bliskiej najczęstszy jest pogląd, że w tej sprawie każdy powinien decydować sam - za życia, że nie powinno się wyrażać zgody bez wyraźnej woli osoby zmarłej. Sądzi tak 44% badanych, którzy nie wyraziliby zgody (por. tab. 3).

¹⁴ Bardzo wysokie współczynniki korelacji r Pearsona: 0.98-0.99.

¹⁵ Współczynniki V Cramera wynoszą .33-.34.

Tabela 3

w procentach

Dlaczego nie zgodził(a)by się Pan(i) w przypadku śmierci osoby bliskiej na pobranie od niej narządów w celu przeszczepienia osobie chorej? (Rodzaje odpowiedzi respondentów, którzy choć raz odpowiedzieli "nie" lub "trudno powiedzieć" w odniesieniu do któregoś z narządów wymienionych w kwestionariuszu)	Odpowiedzi respondentów
N=202	
<ul style="list-style-type: none"> • Odpowiedzi nie podające motywu, np. nie i już, taka moja decyzja, sprawa prywatna itp. bez bliższych wyjaśnień (część respondentów - 2.7% - gotowa byłaby uczynić wyjątek, gdyby chodziło o ich dziecko czy kogoś bliskiego) 	11.6
<ul style="list-style-type: none"> • Niezgoda na naruszanie ciała po śmierci: nie chcę, by krojono osobę bliską, żal kroić kogoś po śmierci, okaleczać, pozbawiać części ciała itp. 	1.4
<ul style="list-style-type: none"> • Niezgoda na naruszenie ciała z odniesieniem do kwestii wiary: ciało zmarłego należy chować w całości, nie zakłócać spokoju zmarłego, całe ciało potrzebne przy zmartwychwstaniu, Pan Bóg zabiera człowieka takiego, jak go stworzył itp. 	4.0
<ul style="list-style-type: none"> • Jest to sprzeczne z religią: nie po katolicku, bożemu; świętokradztwo 	0.4
<ul style="list-style-type: none"> • Narusza zasady moralne: niezgodne z sumieniem, nie powinno się, niedopuszczalne itp. (ogólnie) 	0.5
<ul style="list-style-type: none"> • Brak poszanowania dla zmarłego, naruszenie godności 	2.6
<ul style="list-style-type: none"> • Ogólnikowa niechęć, odraza: niesmaczne, odrażające, okropne itp. 	1.6
<ul style="list-style-type: none"> • Obawy przed zeszcpeceniem po śmierci, względy estetyczne 	0.4
<ul style="list-style-type: none"> • Obawy przed nadużyciami różnego rodzaju: handel organami, przyspieszenie śmierci itp. 	2.1
<ul style="list-style-type: none"> • Nieskuteczność przeszczepów i niechęć do przeszczepów jako eksperymentów: np. nie mają sensu, nie pomagają itp. 	0.4
<ul style="list-style-type: none"> • Każdy powinien sam decydować: każdy powinien osobiście wyrazić zgodę, zależy od woli umierającego, upoważnienie od zmarłego, tylko za zgodą danej osoby itp. 	28.6
<ul style="list-style-type: none"> • Nie można decydować za kogoś: nie powinno się, nie chcę decydować za kogoś, nie znając jego woli, nie wiem, czy ta osoba chciałaby tego itp. 	15.3
<ul style="list-style-type: none"> • Niechęć do decydowania z innych względów: obawa przed decyzją, wyrzutami sumienia, trudna decyzja, względy uczuciowe, bliskie więzi itp. 	4.4
<ul style="list-style-type: none"> • Różne inne motywy 	3.1
<ul style="list-style-type: none"> • Brak określonej opinii z różnych powodów, np. nie zastanawiałam się, nie mam zdania, nie dojrzałam do tego, trzeba sprawę przemyśleć; trudno powiedzieć 	23.6

Inne motywy - podobne do tych, które wymieniano, gdy chodziło o samych respondentów - występują znacznie rzadziej; bardzo niewielu badanych zwracało np. uwagę na względy religijne. Jeszcze częstsze niż poprzednio są natomiast wątpliwości, brak skryształizowanej opinii w tej sprawie.

Jak z tego wynika, podjęcie decyzji dotyczącej pobrania narządów po śmierci kogoś bliskiego jest dla badanych znacznie większym problemem niż wtedy, gdy chodzi o nich samych.

Czym jest dla nas przeszczepianie narządów?

Spośród często występujących poglądów dotyczących transplantacji narządów wybrano kilka - przemawiających zarówno za, jak i przeciw przeszczepom - prosząc respondentów o określenie swojego stosunku do nich (tab. 4).

Tabela 4

w procentach

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że:	Wskazania respondentów				
	zdecydowanie zgadzam się	raczej zgadzam się	raczej się nie zgadzam	zdecydowanie się nie zgadzam	trudno powiedzieć
- przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią katolicką	6	12	32	30	20
- ofiarowanie narządów po śmierci w celu ich przeszczepienia jest czymś dobrym, dzięki temu można po własnej śmierci uczynić coś dla innych	45	34	7	4	10
- przeszczepianie narządów jest niepotrzebnym eksperymentem medycznym, z którego nic dobrego nie wynika	3	7	34	44	12
- ofiarowanie narządów po czyjejś śmierci pomaga rodzinie zmarłego pogodzić się z tą śmiercią	12	34	16	8	30
- pobierania narządów od osób zmarłych jest brakiem poszanowania dla nich	8	12	33	33	14

Dla zdecydowanej większości badanych ofiarowanie narządów do przeszczepienia jest aktem czynienia dobra, altruizmu w stosunku do innych ludzi. Równie często też nie zgadzają się oni z opinią, że ma ono tylko charakter niepotrzebnego eksperymentu medycznego. Większość ankietowanych nie traktuje pobierania narządów od osób zmarłych jako przejawu braku szacunku dla nich.

Mimo że większość badanych nie uznaje transplantacji za sprzeczną z religią katolicką, co piąty respondent ma w tej kwestii wątpliwości, a prawie co piąty jest przekonany o takiej sprzeczności. Nieznajomość poglądów Kościoła czy mylne ich rozumienie może więc mieć bardzo duży wpływ na dokonywanie przeszczepów.

Opinie pozytywne, zgodnie z którymi pobranie narządów jest traktowane jako czynienie dobra, są więc na ogół akceptowane, natomiast negatywne poglądy - odrzucane. Jednak we wszystkich tych pięciu przypadkach jedna trzecia badanych ma wątpliwości i nie wyraża swojego zdania w sposób zdecydowany.

Najwięcej trudności sprawiło respondentom ustosunkowanie się do stwierdzenia, w myśl którego ofiarowanie narządów po czyjejś śmierci pomaga rodzinie osoby zmarłej pogodzić się z tą stratą. Znaczny odsetek badanych wybrał odpowiedź "trudno powiedzieć", a opinie były bardziej podzielone niż w innych przypadkach. Wątpliwości mogła budzić możliwość takiej reakcji psychologicznej czy brak wiedzy i doświadczeń. Podobnie w przytaczanych już amerykańskich badaniach Gallupa - 90% ankietowanych zgodziło się ze stwierdzeniem, że ofiarowanie narządu po czyjejś śmierci „jest czymś dobrym”, ale już tylko 59% uznało, że pomaga to rodzinie znieść ból po stracie, a 17% nie miało zdania¹⁶. Dodajmy też, że w badaniach tych 89% respondentów nie zgodziło się ze stwierdzeniem, że donacja narządów jest sprzeczna z ich religią - znacznie więcej niż w Polsce, ale katolicy w porównaniu z innymi wyznaniemami byli częściej niepewni co do tego (11%), a 5% uznało - tak jak inni - że jest to sprzeczne.

¹⁶ We wcześniejszych badaniach odsetki badanych, którzy zgadzali się ze stwierdzeniami, że ofiarowanie narządów pomaga rodzinie w znoszeniu bólu i żałobie, były niższe - 75% i 81%, ale również odsetek przekonanych, że dzięki donacji wynika coś pozytywnego z czyjejś śmierci był inny (60%). Por. Batten H.L., Protas J.M., *Kind Strangers: The Families of Organ Donors*, Health Affairs, Summer 1987.

Na ogół wyższy poziom wykształcenia, wyższe dochody, dobre warunki materialne, wielkość miejsca zamieszkania sprzyjały odrzucaniu negatywnych poglądów na transplantację i akceptacji pozytywnych. Opinie w kwestii wpływu oddania narządów na pogodzenie się rodziny ze śmiercią kogoś bliskiego wiązały się natomiast z większymi wątpliwościami, co wyrażało się w dużym odsetku odpowiedzi "trudno powiedzieć".

Akceptacji negatywnych poglądów na transplantację sprzyjały: niski poziom wykształcenia badanych, podeszły wiek (65 lat i więcej), częstość praktyk religijnych, miejsce zamieszkania (wieś lub małe miasto). Negatywnymi poglądami wyróżniają się, choć nie w każdym przypadku, rolnicy, robotnicy niewykwalifikowani, renciści i emeryci oraz gospodynie domowe (por. tabele aneksowe).

Ogólna aprobatą przeszczepiania narządów pobranych od osób zmarłych wiąże się, oczywiście, z uznaniem, że jest ono czynieniem dobra innym (współczynnik V Cramera =.49), a także z poglądem, że pomaga rodzinie pogodzić się ze śmiercią (ale znacznie słabiej - V=.24). Natomiast brak aprobaty łączy się z negatywnymi poglądami (jest niepotrzebnym eksperymentem - V=.41, brakiem poszanowania dla zmarłych - V=.39, jest sprzeczne z religią - V=.30).

Czy rozmawiamy z bliskimi o możliwości oddania swoich narządów?

Dla ratowania jak największej liczby chorych za pomocą transplantacji ważne jest, czy rozmawiamy z bliskimi o możliwości oddania narządów po śmierci. Nasza zgoda czy też wyrażenie swojego zdania na ten temat ułatwia rodzinie zmarłego podjęcie ewentualnej decyzji. Jak wynika z rysunku 3, rozmowy z rodziną czy osobami bliskimi o oddawaniu narządów do przeszczepów podejmowała jedna piąta badanych¹⁷.

¹⁷ W Szwecji - połowa ankietowanych, por. Gäbel, *op. cit.*; w Stanach Zjednoczonych - 46%, por. Batten, Prottas, *op. cit.*

RYS. 3. CZY KIEDYKOLWIEK ROZMAWIAŁ(A) PAN(I) ZE SWOJĄ RODZINĄ ALBO OSOBAMI BLISKIMI O ODDAWANIU NARZĄDÓW W CELU ICH PRZESZCZEPIENIA INNYM OSOBOM?

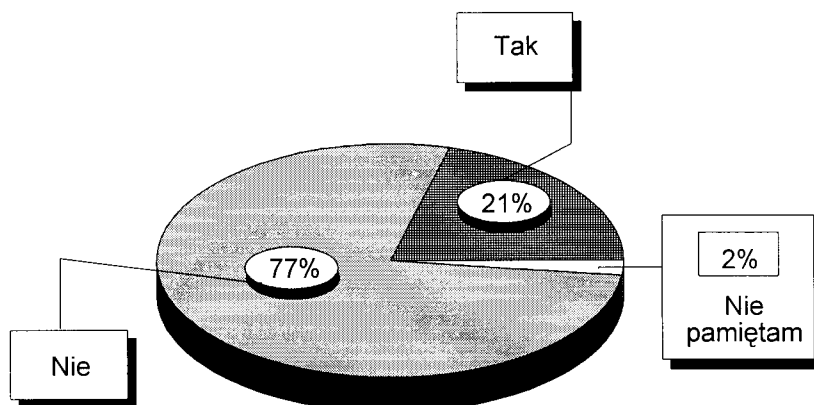

Tabela 5

w procentach

Czy kiedykolwiek rozmawiał(a) Pan(i) ze swoją rodziną albo osobami bliskimi o oddawaniu narządów w celu ich przeszczepienia innym osobom? Czy w tej rozmowie*:	Wskazania respondentów:		
	tak	nie	nie pamiętam
– mówił(a) Pan(i), czy Pan(i) chce czy też nie chce, aby po Pana(i) śmierci pobrano Pana(i) narządy w celu przeszczepienia	55	39	6
– ktoś z Pana(i) rodziny lub bliskich mówił Panu(i), że chce albo nie chce, aby po śmierci pobrano jego narządy w celu przeszczepienia	43	47	10

* Zadawano je tylko tym respondentom, którzy odpowiedzieli „tak” na powyższe pytanie (N=250).

Podobnie jak w innych kwestiach, odsetek osób, które o tym rozmawiały, rośnie wraz z poziomem wykształcenia badanych i dochodów oraz wielkością miejsca zamieszkania. Rzadziej niż inni poruszali te tematy w rozmowach mieszkańcy wsi, badani z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym, osoby starsze (65 i więcej lat), często praktykujące, mężczyźni (por. tabele aneksowe).

Większość osób, które rozmawiały z rodziną czy bliskimi, mówiła zarazem, co sądzi o ewentualnym pobraniu swoich narządów po śmierci (por. tab. 5). Nasi bliscy rzadziej wypowiadali się na ten temat w rozmowie z nami, może też my rzadziej o ich opiniach pamiętamy, nie dopuszczając myśli o ich śmierci. Badani, którzy w rozmowach wyrażali swoją wolę, częściej twierdzą, że ktoś z rodziny czy bliskich mówił im, czy chce (lub nie), by po śmierci pobrano jego narządy (58% wobec 27% wśród tych, którzy nie sprecyzowali swego poglądu - V Cramera = .42). Omawianie sprawy przeszczepów jako kwestii, która może nas dotyczyć, zastanawianie się nad tym, co o tym sądzimy, sprzyja także formułowaniu opinii przez innych.

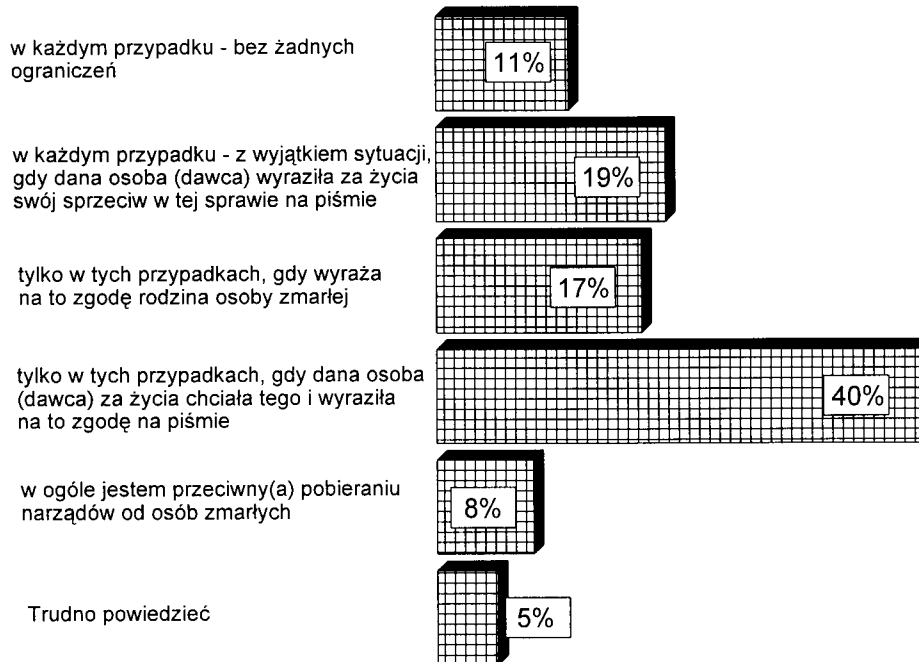
Rozmowy o transplantacjach w stosunkowo niewielkim stopniu wiążą się z naszą ogólną aprobatą przeszczepów i gotowością wyrażenia zgody na pobranie narządów po śmierci własnej lub kogoś bliskiego¹⁸.

Jak prawnie uregulować pobieranie narządów do przeszczepów?

Tylko co dziewiąty z respondentów uważa, że pobieranie narządów od osób zmarłych powinno być dopuszczalne bez ograniczeń. Badani najczęściej opowiadali się za zgodą wyrażaną przez daną osobę za życia (rys. 4).

¹⁸ Wartość współczynników V Cramera w granicach .13-.15; dla zgody na pobranie narządów osoby bliskiej po jej śmierci .11-12.

RYS. 4. SEJM BĘDZIE WKRÓTCE DYSKUTOWAŁ O UREGULOWANIU SPRAWY PRZESZCZEPIANIA NARZĄDÓW. CZY, PANA(I) ZDANIEM, POWINNO SIĘ DOPUŚCIĆ POBIERANIE NARZĄDÓW OD OSÓB ZMARŁYCH W CELU PRZESZCZEPIENIA:

Pozostałe możliwości regulacji prawnej wymienione w kwestionariuszu - zgoda rodziny i brak wyrażonego za życia sprzeciwu ze strony dawcy - mają mniej więcej tyle samo zwolenników. Nie ulega jednak wątpliwości, że preferowane są takie rozwiązania, w których liczy się przede wszystkim wola danej osoby.

Warto podkreślić, że brak sprzeciwu za życia, tzn. regulację, która zakłada domniemaną zgodę dawcy na pobranie narządów, akceptuje tylko jedna piąta badanych, a jest to rozwiązanie, które obowiązuje obecnie i - w myśl projektu nowej ustawy o przeszczepianiu narządów - ma obowiązywać w przyszłości. Spełnia ono minimalne warunki, jakie rozwiązaniom prawnym odnoszącym się do przeszczepów stawia Rada Europy oraz inne organizacje międzynarodowe. Jednak wtedy tylko, gdy wszyscy, których może to dotyczyć, wiedzą o istnieniu takiego unormowania i mogą, jeśli chcą, bez żadnych trudności zgłosić czy zarejestrować swój sprzeciw. W projekcie ustawy reguluje się tę drugą kwestię, która dotąd nie była dostatecznie

uregulowana, ale nie jest obecnie spełniony warunek poinformowania wszystkich zainteresowanych¹⁹.

Z etycznego punktu widzenia najlepszym rozwiązaniem jest zgoda wyrażana za życia przez osoby, które pragną ofiarować swoje narządy dla ratowania życia innym. Składają one odpowiednie pisemne oświadczenia, najczęściej w postaci "karty dawcy". Takie rozwiązanie preferowane jest w wielu krajach, zwłaszcza anglosaskich, co związane jest z poszanowaniem autonomii jednostki. Nie pozostawia ono miejsca na wątpliwości i zapobiega nierespektowaniu woli osoby zmarłej. Problemem jednak zawsze pozostaje stosunek jej rodziny, której opinię stara się także uszanować postępowanie przyjęte w praktyce wielu krajów.

Płeć, wiek, miejsce zamieszkania nie różnicują w jednolity sposób opinii respondentów w tej sprawie (por. tabele aneksowe). Podobnie jest z dochodami i warunkami materialnymi, w jakich żyją badani. Jeśli natomiast chodzi o wykształcenie, to wyższy jego poziom sprzyja zarówno zgodzie dawcy, jak i jego sprzeciwowi, niższy zaś - zgodzie rodziny. Respondenci należący do kadry kierowniczej i inteligencji opowiadają się przede wszystkim za zgodą dawcy, ale też częściej niż inni (z wyjątkiem przedsiębiorców) za brakiem sprzeciwu. Warto też odnotować, że osoby uczestniczące kilka razy w tygodniu w praktykach religijnych częściej niż inne wskazują na zgodę dawcy, a rzadziej - na brak sprzeciwu czy pobieranie narządów bez ograniczeń.

★

★

★

Poglądy Polaków na temat transplantacji narządów są zbliżone do opinii obywateli innych krajów, w których dokonuje się przeszczepów. Większość akceptuje przeszczepianie narządów, ale nie zawsze oznacza to gotowość oddania w tym celu własnych narządów po śmierci czy - w większym jeszcze stopniu - zgody na pobranie narządów po śmierci naszych

¹⁹ W badaniach sondażowych przeprowadzonych przez DEMOSKOP w kwietniu '93 (losowo-kwotowa próba, reprezentatywna dla ludności Polski w wieku 15 i więcej lat), zaledwie 13,7% ogółu badanych uważało - zgodnie z obowiązującymi przepisami - że prawo zezwala na dokonywanie przeszczepów, jeśli osoba, od której pobiera się dany organ, nie wyraziła sprzeciwu ("nie zakazała tego") za swego życia. Badanie przeprowadzono w darze dla Ogólnopolskiego Zespołu ds. Koordynacji Pobierania i Przeszczepiania Narządów POLTRANSPLANT.

bliskich. Podobne w znacznej mierze są także różnego rodzaju opory, jakie budzą transplantacje, i przyczyny niewyrażania zgody na pobranie narządów. Te same czynniki - poziom wykształcenia, a także to, co się z nim wiąże, np. dochody czy przynależność do określonych grup społeczno-zawodowych oraz wiek i tradycjonalizm, związany często z pewnego typu religijnością czy życiem na wsi - różnicują postawy ludzi. Ważne jest jednak, aby każdy mógł sam decydować, czy chce pomóc innym pozwalając na pobranie narządów po swojej śmierci.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. włocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy uważa Pan(i) za słuszne przeszczepianie narządów (transplantacje narządów), pobranych od osób zmarłych, aby przywracać zdrowie lub ratować życie innych osób?

	(%)				
	Zdecydo- wanie tak	Raczej tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	52	32	10	7	1164
Płeć					
Mężczyźni	54	32	9	6	554
Kobiety	49	32	11	8	610
Wiek					
do 24 lat	61	30	5	4	161
25-34	57	32	8	3	191
35-44	51	35	9	5	247
45-54	59	29	7	5	202
55-64	46	35	11	8	169
65 lat i więcej	37	28	20	16	193
Miejsce zamieszkania					
Wieś	39	40	14	7	443
Miasto do 20 tys.	54	30	9	8	138
od 21 do 100 tys.	56	29	8	7	240
101-500 tys.	63	22	5	10	189
501 tys. i więcej mieszk.	66	24	8	2	153
Region					
Północny	59	26	10	5	120
Zachodni	58	26	12	4	122
Środkowozachodni	58	24	10	8	174
Środkowy	56	31	10	3	202
Wschodni	56	29	8	7	161
Południowo-wschodni	42	40	12	5	184
Południowo-zachodni	38	40	8	14	202
Wykształcenie					
Podstawowe	37	36	17	10	456
Zasadnicze zawodowe	49	37	7	8	288
Średnie	66	26	5	4	345
Wyższe	83	14	3	0	75
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	73	21	6	0	60
Prac. umysł. niż. szczebla	79	16	2	3	100
Pracownicy fiz.- umysł.	56	34	3	7	66
Robotnicy wykwalifikowani	63	31	3	3	126
Robotnicy niewykwalifik.	26	51	11	12	68
Rolnicy	32	50	14	5	79
Prywatni przedsiębiorcy	72	21	5	2	51
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	41	32	15	12	385
Uczniowie i studenci	73	26	1	0	60
Bezrobotni	47	36	13	3	95
Gospodynie domowe i inni	48	27	17	9	73
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 1250 tys. zł	44	35	14	6	332
1250 tys. - 1999 tys.	50	33	8	9	234
2000 tys. - 2749 tys.	49	34	9	7	329
2750 tys. - 3249 tys.	58	29	7	6	116
3250 tys. i powyżej	75	16	5	4	116
Ocena własnych war. mater.					
Złe	50	32	11	7	482
Średnie	48	35	11	7	501
Dobre	65	24	4	8	178
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	36	38	12	13	90
Raz w tygodniu	47	35	10	7	646
Kilka razy w roku	59	26	8	6	314
W ogóle nie uczestniczy	65	20	12	3	114
Poglądy polityczne					
Lewica	56	33	8	4	206
Centrum	52	36	8	4	358
Prawica	63	26	8	3	242
Trudno powiedzieć	41	30	14	15	357

Tabela 2. Czy zgodził(a)by się Pan(i) na to, aby po Pana(i) śmierci pobrano w celu przeszczepienia pańskie serce? (%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	22	11	1163
Płeć				
Mężczyźni	66	22	12	553
Kobiety	67	22	10	610
Wiek				
do 24 lat	71	11	19	161
25-34	72	15	13	191
35-44	70	20	10	247
45-54	75	16	9	201
55-64	63	29	8	169
65 lat i więcej	49	42	9	193
Miejsce zamieszkania				
Wieś	60	29	11	443
Miasto do 20 tys.	67	20	13	138
od 21 do 100 tys.	71	18	11	240
101-500 tys.	70	16	14	188
501 tys. i więcej mieszk.	75	17	8	153
Region				
Północny	71	15	14	119
Zachodni	67	25	9	122
Środkowozachodni	68	20	11	174
Środkowy	71	19	10	202
Wschodni	65	24	10	161
Południowo-wschodni	64	24	12	183
Południowo-zachodni	63	26	11	202
Wykształcenie				
Podstawowe	54	36	9	455
Zasadnicze zawodowe	67	18	15	287
Średnie	80	8	11	345
Wyższe	81	15	4	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	77	10	13	60
Prac.umysł.niż.szczelbła	86	5	10	100
Pracownicy fiz.- umysł.	77	16	8	66
Robotnicy wykwalifikowani	78	9	13	126
Robotnicy niewykwalifik.	59	30	11	68
Rolnicy	64	29	7	79
Prywatni przedsiębiorcy	80	9	12	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	55	36	10	384
Uczniowie i studenci	77	6	17	60
Bezrobotni	67	18	15	95
Gospodynie domowe i inni	59	27	14	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	64	24	12	332
1250 tys. - 1999 tys.	66	20	13	233
2000 tys. - 2749 tys.	65	25	11	328
2750 tys. - 3249 tys.	76	20	4	116
3250 tys. i powyżej	76	14	10	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	68	21	11	481
Średnie	62	27	11	501
Dobre	77	11	11	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	68	25	7	90
Raz w tygodniu	63	25	12	645
Kilka razy w roku	72	16	12	314
W ogóle nie uczestniczy	74	21	4	114
Poglądy polityczne				
Lewica	76	16	8	205
Centrum	70	20	10	358
Prawica	75	20	6	242
Trudno powiedzieć	53	29	18	357

Tabela 3. Czy zgodził(a)by się Pan(i) na to, aby po Pana(i) śmierci pobrano w celu przeszczepienia pańskie nerki?
(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	21	11	1163
Płeć				
Mężczyźni	67	22	11	553
Kobiety	67	21	11	610
Wiek				
do 24 lat	69	10	21	161
25-34	73	15	13	191
35-44	72	19	9	247
45-54	77	14	9	201
55-64	65	27	8	169
65 lat i więcej	47	43	10	193
Miejsce zamieszkania				
Wies	60	29	11	443
Miasto do 20 tys.	66	20	14	138
od 21 do 100 tys.	72	17	11	240
101-500 tys.	72	15	13	188
501 tys. i więcej mieszk.	75	15	9	153
Region				
Północny	72	13	15	119
Zachodni	69	23	8	122
Środkowo-zachodni	69	19	11	174
Środkowy	72	18	11	202
Wschodni	65	24	10	161
Południowo-wschodni	61	25	14	183
Południowo-zachodni	64	25	11	202
Wykształcenie				
Podstawowe	54	36	10	455
Zasadnicze zawodowe	67	18	16	287
Średnie	81	8	11	345
Wyższe	87	9	4	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	79	7	13	60
Prac.umysł.niż.szczebla	87	5	9	100
Pracownicy fiz.- umysł.	77	16	8	66
Robotnicy wykwalifikowani	78	9	13	126
Robotnicy niewykwalifik.	62	28	11	68
Rolnicy	64	29	7	79
Prywatni przedsiębiorcy	82	8	10	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	55	34	10	384
Uczniowie i studenci	74	5	21	60
Bezrobotni	67	18	15	95
Gospodynie domowe i inni	58	28	14	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	64	24	12	332
1250 tys. - 1999 tys.	66	20	14	233
2000 tys. - 2749 tys.	66	23	11	328
2750 tys. - 3249 tys.	74	20	6	116
3250 tys. i powyżej	81	11	8	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	67	21	12	481
Średnie	63	25	12	501
Dobre	79	11	10	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	66	26	9	90
Raz w tygodniu	63	24	13	645
Kilka razy w roku	73	16	12	314
W ogóle nie uczestniczy	76	21	3	114
Poglądy polityczne				
Lewica	78	14	8	205
Centrum	71	19	10	358
Prawica	76	19	4	242
Trudno powiedzieć	51	29	19	357

Tabela 4. Czy w przypadku śmierci bliskiej osoby zgodził(a)by się Pan(i) na pobranie od niej serca w celu przeszczepienia osobie chorej?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	58	26	16	1161
Płeć				
Mężczyźni	60	27	13	552
Kobiety	55	25	19	610
Wiek				
do 24 lat	64	22	14	161
25-34	61	20	18	191
35-44	62	22	16	246
45-54	63	25	12	201
55-64	55	25	21	169
65 lat i więcej	40	42	17	193
Miejsce zamieszkania				
Wies	51	33	16	443
Miasto do 20 tys.	66	23	11	138
od 21 do 100 tys.	60	22	18	239
101-500 tys.	62	22	17	187
501 tys. i więcej mieszk.	59	22	19	153
Region				
Północny	59	27	13	119
Zachodni	65	20	15	121
Środkowozachodni	61	22	17	173
Środkowy	59	26	15	202
Wschodni	50	33	17	161
Południowo-wschodni	53	29	18	184
Południowo-zachodni	57	25	18	202
Wykształcenie				
Podstawowe	45	37	18	456
Zasadnicze zawodowe	65	20	15	287
Średnie	65	20	15	344
Wyższe	68	12	20	74
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	58	21	21	60
Prac.umysł.niż.szczebła	68	15	17	98
Pracownicy fiz.- umysł.	59	27	14	66
Robotnicy wykwalifikowani	72	14	14	126
Robotnicy niewykwalifik.	55	31	14	68
Rolnicy	46	38	16	79
Prywatni przedsiębiorcy	75	15	10	50
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	48	33	20	384
Uczniowie i studenci	71	16	14	60
Bezrobotni	58	24	18	95
Gospodynie domowe i inni	59	30	10	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	55	27	18	332
1250 tys. - 1999 tys.	63	25	12	234
2000 tys. - 2749 tys.	56	27	17	327
2750 tys. - 3249 tys.	58	25	17	116
3250 tys. i powyżej	61	22	17	115
Ocena własnych war. mater.				
Złe	57	27	15	480
Średnie	55	27	18	501
Dobre	65	19	16	177
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	54	32	15	90
Raz w tygodniu	52	29	18	643
Kilka razy w roku	65	20	15	314
W ogóle nie uczestniczy	69	20	12	114
Poglądy polityczne				
Lewica	69	20	11	205
Centrum	60	23	16	358
Prawica	61	25	13	241
Trudno powiedzieć	45	33	22	357

Tabela 5. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że przeszczepianie narządów jest sprzeczne z religią katolicką?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	18	62	20	1163
Płeć				
Mężczyźni	18	62	20	554
Kobiety	17	62	21	610
Wiek				
do 24 lat	20	65	16	161
25-34	15	68	17	191
35-44	17	64	19	247
45-54	13	63	24	201
55-64	14	66	20	169
65 lat i więcej	27	48	25	193
Miejsce zamieszkania				
Wieś	18	57	25	443
Miasto do 20 tys.	24	61	15	138
od 21 do 100 tys.	15	65	20	240
101-500 tys.	14	70	16	188
501 tys. i więcej mieszk.	20	64	16	153
Region				
Północny	13	68	18	119
Zachodni	16	74	10	122
Środkowo-zachodni	18	55	27	174
Środkowy	23	64	14	202
Wschodni	14	64	21	161
Południowo-wschodni	14	58	29	184
Południowo-zachodni	21	58	21	202
Wykształcenie				
Podstawowe	22	51	27	456
Zasadnicze zawodowe	20	59	21	287
Średnie	13	74	13	345
Wyższe	2	86	12	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	5	80	15	60
Prac. umysł. niż. szczebla	10	76	15	100
Pracownicy fiz.- umysł.	26	59	15	66
Robotnicy wykwalifikowani	21	64	15	126
Robotnicy niewykwalifik.	22	53	26	68
Rolnicy	13	61	26	79
Prywatni przedsiębiorcy	9	84	6	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	22	55	24	384
Uczniowie i studenci	15	74	11	60
Bezrobotni	10	60	30	95
Gospodynie domowe i inni	22	54	24	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys. zł	18	63	18	332
1250 tys. - 1999 tys.	22	53	25	234
2000 tys. - 2749 tys.	15	66	19	328
2750 tys. - 3249 tys.	18	59	23	116
3250 tys. i powyżej	11	73	16	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	17	59	24	481
Średnie	19	62	20	501
Dobre	16	70	14	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	19	50	31	90
Raz w tygodniu	18	63	19	645
Kilka razy w roku	17	65	18	314
W ogóle nie uczestniczy	18	56	26	114
Poglądy polityczne				
Lewica	16	71	14	205
Centrum	16	69	15	358
Prawica	18	68	14	242
Trudno powiedzieć	20	46	33	357

Tabela 6. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że ofiarowanie narządów po śmierci w celu ich przeszczepienia jest czymś dobrym, dzięki temu można po własnej śmierci uczynić coś dla innych?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	80	11	10	1161
Płeć				
Mężczyźni	81	12	7	553
Kobiety	78	10	12	608
Wiek				
do 24 lat	93	4	3	161
25-34	83	11	5	191
35-44	83	8	9	246
45-54	82	11	7	201
55-64	80	8	12	168
65 lat i więcej	57	20	22	192
Miejsce zamieszkania				
Wieś	74	13	13	442
Miasto do 20 tys.	81	10	8	138
od 21 do 100 tys.	79	10	11	240
101-500 tys.	84	9	7	188
501 tys. i więcej mieszk.	90	7	3	152
Region				
Północny	80	10	9	118
Zachodni	87	10	3	122
Środkowo-zachodni	85	7	8	174
Środkowy	84	8	8	202
Wschodni	76	11	13	161
Południowo-wschodni	74	13	13	183
Południowo-zachodni	74	13	12	202
Wykształcenie				
Podstawowe	69	15	16	454
Zasadnicze zawodowe	81	12	6	287
Średnie	89	5	6	344
Wyższe	95	4	1	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	85	6	9	60
Prac.umysł.niż.szczebła	93	3	4	100
Pracownicy fiz.- umysł.	92	4	5	66
Robotnicy wykwalifikowani	91	8	2	126
Robotnicy niewykwalifik.	76	21	3	68
Rolnicy	70	17	14	79
Prywatni przedsiębiorcy	91	7	2	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	68	14	18	383
Uczniowie i studenci	98	2	0	60
Bezrobotni	85	8	7	95
Gospodynie domowe i inni	70	16	14	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	75	12	13	332
1250 tys. - 1999 tys.	79	11	9	234
2000 tys. - 2749 tys.	80	11	9	327
2750 tys. - 3249 tys.	86	8	7	116
3250 tys. i powyżej	89	5	7	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	79	11	10	481
Średnie	77	13	10	499
Dobre	91	3	6	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	75	8	17	90
Raz w tygodniu	77	13	10	644
Kilka razy w roku	85	6	9	313
W ogóle nie uczestniczy	82	11	7	114
Poglądy polityczne				
Lewica	89	9	1	205
Centrum	86	9	5	358
Prawica	84	12	4	241
Trudno powiedzieć	65	12	23	356

Tabela 7. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że przeszczepianie narządów jest niepotrzebnym eksperymentem medycznym, z którego nic dobrego nie wynika?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	10	78	12	1161
Płeć				
Mężczyźni	11	80	9	553
Kobiety	10	77	14	609
Wiek				
do 24 lat	4	91	5	161
25-34	9	85	6	191
35-44	11	79	9	246
45-54	8	85	7	201
55-64	9	77	14	169
65 lat i więcej	18	53	29	192
Miejsce zamieszkania				
Wies	12	74	14	442
Miasto do 20 tys.	10	85	5	138
od 21 do 100 tys.	11	74	15	240
101-500 tys.	9	79	12	188
501 tys. i więcej mieszk.	6	88	6	152
Region				
Północny	8	82	11	118
Zachodni	10	80	9	122
Środkowo-zachodni	6	82	12	174
Środkowy	7	81	11	202
Wschodni	12	80	9	161
Południowo-wschodni	14	76	11	183
Południowo-zachodni	13	69	18	202
Wykształcenie				
Podstawowe	15	66	18	454
Zasadnicze zawodowe	10	80	10	287
Średnie	5	88	7	344
Wyższe	2	97	1	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	2	97	1	60
Prac.umysł.niż.szczebla	4	91	5	100
Pracownicy fiz.- umysł.	6	84	9	66
Robotnicy wykwalifikowani	6	90	4	126
Robotnicy niewykwalifik.	13	75	12	68
Rolnicy	17	69	14	79
Prywatni przedsiębiorcy	7	91	2	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	14	65	22	383
Uczniowie i studenci	0	97	3	60
Bezrobotni	9	83	7	95
Gospodynie domowe i inni	19	68	13	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	12	77	11	332
1250 tys. - 1999 tys.	11	75	13	234
2000 tys. - 2749 tys.	9	76	15	327
2750 tys. - 3249 tys.	12	80	8	116
3250 tys. i powyżej	5	89	6	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	11	77	12	481
Średnie	11	76	13	499
Dobre	6	88	6	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	8	75	17	90
Raz w tygodniu	12	76	12	644
Kilka razy w roku	8	83	9	313
W ogóle nie uczestniczy	7	82	12	114
Poglądy polityczne				
Lewica	6	89	5	205
Centrum	11	84	5	358
Prawica	9	84	7	241
Trudno powiedzieć	12	62	26	356

Tabela 8. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że ofiarowanie narządów po czyjejś śmierci pomaga rodzinie zmarłego i osobom bliskim pogodzić się z tą śmiercią?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	46	24	30	1161
Płeć				
Mężczyźni	46	25	29	553
Kobiety	47	23	31	609
Wiek				
do 24 lat	49	25	25	161
25-34	42	24	34	191
35-44	48	21	31	246
45-54	53	27	20	201
55-64	49	20	32	169
65 lat i więcej	36	26	37	192
Miejsce zamieszkania				
Wieś	46	22	33	442
Miasto do 20 tys.	44	29	27	138
od 21 do 100 tys.	45	19	36	240
101-500 tys.	47	26	27	188
501 tys. i więcej mieszk.	52	29	19	152
Region				
Północny	45	21	34	118
Zachodni	63	20	17	122
Środkowo-zachodni	42	24	34	174
Środkowy	47	22	31	202
Wschodni	39	30	31	161
Południowo-wschodni	49	25	26	183
Południowo-zachodni	44	22	34	202
Wykształcenie				
Podstawowe	42	25	33	454
Zasadnicze zawodowe	52	21	28	287
Średnie	50	24	26	344
Wyższe	35	25	40	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	44	27	29	60
Prac.umysł.niż.szczebla	59	22	20	100
Pracownicy fiz.- umysł.	56	22	23	66
Robotnicy wykwalifikowani	58	19	23	126
Robotnicy niewykwalifik.	53	18	29	68
Rolnicy	39	27	34	79
Prywatni przedsiębiorcy	30	34	35	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	42	24	35	383
Uczniowie i studenci	48	19	33	60
Bezrobotni	44	26	29	95
Gospodynie domowe i inni	40	28	31	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	47	21	32	332
1250 tys. - 1999 tys.	48	22	30	234
2000 tys. - 2749 tys.	47	25	28	327
2750 tys. - 3249 tys.	56	23	22	116
3250 tys. i powyżej	33	29	38	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	46	23	30	481
Średnie	47	25	27	499
Dobre	44	19	37	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	46	18	36	90
Raz w tygodniu	47	23	29	644
Kilka razy w roku	44	28	28	313
W ogóle nie uczestniczy	48	19	33	114
Poglądy polityczne				
Lewica	56	20	24	205
Centrum	47	26	27	358
Prawica	51	26	23	241
Trudno powiedzieć	37	22	41	356

Tabela 9. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z opinią, że pobieranie narządów od osób zmarłych jest brakiem poszanowania dla nich?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	20	66	14	1161
Płeć				
Mężczyźni	21	67	13	553
Kobiety	19	66	16	609
Wiek				
do 24 lat	13	73	14	161
25-34	17	75	8	191
35-44	17	70	13	246
45-54	15	75	10	201
55-64	22	64	14	169
65 lat i więcej	33	41	26	192
Miejsce zamieszkania				
Wies	26	57	18	442
Miasto do 20 tys.	23	72	5	138
od 21 do 100 tys.	14	68	17	240
101-500 tys.	14	74	13	188
501 tys. i więcej mieszk.	16	75	10	152
Region				
Północny	14	70	16	118
Zachodni	19	74	7	122
Środkowozachodni	16	68	16	174
Środkowy	22	65	13	202
Wschodni	18	69	13	161
Południowo-wschodni	22	65	13	183
Południowo-zachodni	22	59	19	202
Wykształcenie				
Podstawowe	26	55	19	454
Zasadnicze zawodowe	20	67	13	287
Średnie	13	77	10	344
Wyższe	9	85	6	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	16	79	5	60
Prac.umysł.niż.szczebla	7	86	7	100
Pracownicy fiz.- umysł.	11	80	9	66
Robotnicy wykwalifikowani	11	80	10	126
Robotnicy niewykwalifik.	34	56	10	68
Rolnicy	28	62	10	79
Prywatni przedsiębiorcy	14	77	9	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	26	52	22	383
Uczniowie i studenci	6	77	16	60
Bezrobotni	17	72	12	95
Gospodynie domowe i inni	24	59	16	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	21	64	15	332
1250 tys. - 1999 tys.	20	68	12	234
2000 tys. - 2749 tys.	20	66	15	327
2750 tys. - 3249 tys.	19	68	13	116
3250 tys. i powyżej	12	74	13	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	19	67	14	481
Średnie	21	64	15	499
Dobre	17	69	13	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	27	51	22	90
Raz w tygodniu	21	66	14	644
Kilka razy w roku	17	69	14	313
W ogóle nie uczestniczy	16	72	13	114
Poglądy polityczne				
Lewica	14	77	9	205
Centrum	19	71	9	358
Prawica	18	74	7	241
Trudno powiedzieć	24	49	27	356

Tabela 10. Czy kiedykolwiek rozmawiał(a) Pan(i) ze swoją rodziną albo osobami bliskimi o oddawaniu narządów w celu ich przeszczepienia innym osobom?

(%)

	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	22	77	2	1163
Płeć				
Mężczyźni	19	79	1	554
Kobiety	24	74	2	610
Wiek				
do 24 lat	22	78	0	161
25-34	33	65	3	191
35-44	24	74	2	247
45-54	20	79	1	201
55-64	18	79	3	169
65 lat i więcej	11	86	3	193
Miejsce zamieszkania				
Wies	15	83	3	443
Miasto do 20 tys.	24	76	1	138
od 21 do 100 tys.	23	75	3	240
101-500 tys.	30	70	1	188
501 tys. i więcej mieszk.	28	72	1	153
Region				
Północny	19	80	0	119
Zachodni	24	75	1	122
Środkowozachodni	25	73	2	174
Środkowy	21	74	4	202
Wschodni	24	76	0	161
Południowo-wschodni	18	81	1	184
Południowo-zachodni	19	78	3	202
Wykształcenie				
Podstawowe	12	85	2	456
Zasadnicze zawodowe	18	81	1	287
Średnie	31	67	2	345
Wyższe	46	53	1	75
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	31	65	5	60
Prac.umysł.niż.szczebla	29	67	4	100
Pracownicy fiz.-umysł.	20	78	1	66
Robotnicy wykwalifikowani	26	71	3	126
Robotnicy niewykwalifik.	15	85	0	68
Rolnicy	22	78	0	79
Prywatni przedsiębiorcy	42	58	0	51
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	15	83	2	384
Uczniowie i studenci	25	75	0	60
Bezrobotni	18	81	0	95
Gospodynie domowe i inni	25	72	4	73
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 1250 tys.zł	15	82	3	332
1250 tys. - 1999 tys.	19	79	1	234
2000 tys. - 2749 tys.	22	77	1	328
2750 tys. - 3249 tys.	23	74	3	116
3250 tys. i powyżej	35	62	3	116
Ocena własnych war. mater.				
Złe	20	79	1	481
Średnie	21	77	2	501
Dobre	26	71	2	178
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	16	84	0	90
Raz w tygodniu	21	77	2	645
Kilka razy w roku	24	74	1	314
W ogóle nie uczestniczy	22	75	3	114
Poglądy polityczne				
Lewica	24	75	2	205
Centrum	21	77	2	358
Prawica	32	67	1	242
Trudno powiedzieć	13	84	3	357

Tabela 11. Sejm będzie wkrótce dyskutował o uregulowaniu sprawy przeszczepiania narządów. Czy, Pana(i) zdaniem, powinno się dopuścić pobieranie narządów od osób zmarłych w celu przeszczepienia: 1 - w każdym przypadku - bez żadnych ograniczeń; 2 - w każdym przypadku - z wyjątkiem sytuacji, gdy dana osoba (dawca) wyraziła za życia swój sprzeciw w tej sprawie na piśmie; 3 - tylko w tych przypadkach, gdy wyraża na to zgodę rodzina osoby zmarłej; 4 - tylko w tych przypadkach, gdy dana osoba (dawca) za życia chciała tego i wyraziła na to zgodę na piśmie; 5 - w ogóle jestem przeciwny(a) pobieraniu narządów od osób zmarłych

(%)

	1	2	3	4	5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	19	17	40	8	5	1163
Płeć							
Mężczyźni	12	19	17	40	8	4	553
Kobiety	10	19	16	40	8	6	610
Wiek							
do 24 lat	16	16	16	46	2	3	161
25-34	8	28	13	42	8	2	191
35-44	11	22	16	40	7	4	247
45-54	9	13	25	46	3	5	202
55-64	10	16	17	43	7	7	169
65 lat i więcej	12	17	14	26	21	9	192
Miejsce zamieszkania							
Wieś	8	19	15	39	12	7	443
Miasto do 20 tys.	8	22	20	38	7	4	138
od 21 do 100 tys.	16	14	19	42	6	4	240
101-500 tys.	11	28	16	35	5	5	189
501 tys. i więcej mieszk.	14	13	16	48	7	3	152
Region							
Północny	14	18	14	39	10	6	119
Zachodni	20	15	16	41	5	2	122
Środkowozachodni	8	18	18	46	5	5	174
Środkowy	13	23	16	34	9	5	202
Wschodni	7	22	11	45	7	8	161
Południowo-wschodni	10	10	22	42	12	4	184
Południowo-zachodni	9	25	18	35	8	6	202
Wykształcenie							
Podstawowe	9	16	16	37	14	8	454
Zasadnicze zawodowe	13	15	18	42	7	4	288
Średnie	12	24	18	41	3	3	345
Wysze	9	31	12	48	0	0	75
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	8	28	10	51	3	1	60
Prac.umysł.niż.szczebła	14	24	20	42	1	0	100
Pracownicy fiz.-umysł.	17	24	14	40	2	3	66
Robotnicy wykwalifikowani	13	22	20	41	2	2	126
Robotnicy niewykwalifik.	9	11	17	45	15	3	68
Rolnicy	11	16	12	45	11	6	79
Prywatni przedsiębiorcy	4	32	25	35	1	2	51
Bierni zawodowo							
Renciści i emeryci	10	15	18	34	14	9	384
Uczniowie i studenci	20	24	16	39	0	2	60
Bezrobotni	11	12	18	49	5	5	95
Gospodynie domowe i inni	4	21	10	46	12	7	73
Dochody na jedną osobę							
Poniżej 1250 tys.zł	10	13	17	45	11	4	332
1250 tys. - 1999 tys.	10	20	16	38	10	6	234
2000 tys. - 2749 tys.	12	20	15	39	6	7	327
2750 tys. - 3249 tys.	10	20	14	45	6	6	116
3250 tys. i powyżej	12	34	21	28	4	1	116
Ocena własnych war. mater.							
Złe	12	17	17	42	7	6	482
Średnie	9	19	16	41	10	4	500
Dobre	13	24	20	32	6	5	178
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	7	16	15	46	8	8	90
Raz w tygodniu	10	18	17	40	9	5	646
Kilka razy w roku	14	21	16	38	6	5	313
W ogóle nie uczestniczy	14	21	16	40	9	2	114
Poglądy polityczne							
Lewica	15	20	22	34	7	1	206
Centrum	12	20	16	45	5	3	358
Prawica	12	26	16	38	4	2	242
Trudno powiedzieć	7	13	15	40	14	12	356